POLSKIE BIBLIOTEKI CYFROWE 2010 • **str. 89-97**

Bibliotekarskim okiem: jak nie ulec magii liczb, czyli co nam mówią statystyki biblioteki cyfrowej

JOLANTA MAZUREK

Biblioteka Kórnicka PAN

Streszczenie

Głównym celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie możliwości, jakie daje analiza publicznie dostępnych danych, pochodzących z *List najczęściej czytanych publikacji*, udostępnianych przez większość bibliotek cyfrowych w kraju. Czy dane te w jednoznaczny sposób wskazują, po jakie publikacje czytelnicy sięgają najczęściej? Czy z pewnością tytuły publikacji z najwyższych miejsc tych list to najbardziej popularne publikacje w bibliotekach? W szerszym ujęciu, publiczny dostęp do tego typu informacji, z pewnością stanowi podstawę do kształtowania obiegowej opinii czytelników o kształcie i funkcjonowaniu bibliotek cyfrowych w Polsce, niejednokrotnie stanowi również podstawę dla bardziej formalnych dokumentów, prezentujących stan zasobów cyfrowych w kraju. Pozyskanie zatem właściwych informacji pochodzących z tych statystyk ma niebagatelne znaczenie przy próbie stworzenia charakterystyki najbardziej poczytnych zasobów w bibliotekach cyfrowych, a twórcom tych zasobów przynosi odpowiedź na pytanie: co przyciąga internautę na witrynę biblioteki cyfrowej.

Słowa kluczowe: statystyki biblioteki cyfrowej, popularność zasobów cyfrowych, ewaluacja bibliotek cyfrowych, użytkownicy zasobów cyfrowych

„Liczę też na dokładniejsze analizy polskich zasobów cyfrowych, które pozwalają obalić różne mity – jak np. ten, że biblioteki cyfrowe są pełne nieprzydatnych staroci". [1]

1. Wstęp

Blisko 8-letnia obecność w Internecie polskich bibliotek cyfrowych, umożliwiających dostęp do setek już tysięcy publikacji w wersji cyfrowej, a także dający się łatwo zaobserwować w ostatnich latach gwałtowny rozwój tej formy udostępniania zbiorów, wzmaga w ich twórcach naturalną potrzebę refleksji zarówno nad dokonaniami, jak i nad kierunkami i perspektywami rozwoju. W tym celu niejednokrotnie już podejmowane były działania mające na celu analizę funkcjonowania bibliotek cyfrowych w różnych obszarach [2, 3].

Niniejszy artykuł prezentuje kontynuację tego typu przedsięwzięć i stanowi fragment analiz skupiających się nad relacją pomiędzy dwoma ważnymi elementami środowiska biblioteki cyfrowej, tj. użytkownikami biblioteki cyfrowej a jej zasobami. Ponadto wpisuje się w dalszy ciąg badań, których podstawą było rozpoznanie i zdefiniowanie podstawowych grup użytkowników odwiedzających polskie biblioteki cyfrowe. W szerszym kontekście wyniki przeprowadzonych badań, zaprezentowane w tym referacie, mogą stanowić przydatny element dla złożonego procesu ewaluacji bibliotek cyfrowych.

Jedną z dostępnych statystyk, która w sposób ciągły informuje czytelników bibliotek cyfrowych o najpopularniejszych publikacjach, jest Lista najczęściej czytanych publikacji. W oparciu o tę statystykę przeprowadzono analizę tych właśnie publikacji w polskich bibliotekach cyfrowych, których zawartość przedstawiono w rozdziale 2. Następnie, szczególną uwagę poświęcono typom publikacji, jakie występują na tych listach (rozdział 3). Taka informacja nie jest bezpośrednio dostępna na głównych stronach bibliotek cyfrowych. Przeprowadzona analiza wskazała jakiego typu publikacje najczęściej trafiają na Listę i stanowiła punkt wyjścia do odpowiedzi na pytanie dlaczego na tej liście względnie niewiele występuje reprezentantów najliczniejszej grupy publikacji (tj. gazet i czasopism). Ponadto, aby ocenić wpływ czasu dostępności publikacji na ich poczytność, porównano względną popularność publikacji znajdujących się na liście (rozdział 4). W dalszej części artykułu poddano analizie zaprezentowany w rozdziale 5 typ zasobów jakim są gazety i czasopisma. Na przykładzie danych z Wielkopolskiej Biblioteki

Cyfrowej oceniono popularność tego typu zasobów (rozdział 6) w celu wykazania rozbieżności pomiędzy statystycznym obrazem najbardziej poczytnych publikacji a stanem rzeczywistym.

2. Zasoby polskich bibliotek cyfrowych

Przystępując do analizy List najczęściej czytanych publikacji, aby dać pełen obraz zawartości polskich bibliotek cyfrowych, wydaje się niezbędne przywołanie ogólnej charakterystyki zasobów udostępnianych przez te biblioteki.

Dane pochodzące z serwisu Federacja Polskich Bibliotek Cyfrowych [4] wskazują, że liczba różnorodnych instytucji decydujących się na tworzenie bibliotek cyfrowych stale rośnie, dla porównania: do końca roku 2009 w Polsce zbiory cyfrowe udostępniały 42 biblioteki cyfrowe, we wrześniu 2010 liczba tych bibliotek wzrosła do 57.

Niezależnie od nowopowstających bibliotek cyfrowych w Polsce systematycznie wzrasta liczba udostępnianych przez nie publikacji. Dla porównania: w grudniu 2007 r. liczba ta wynosiła 100 000 obiektów cyfrowych, w marcu 2009 r. – 200 000, pod koniec 2009 r. – 300 000, niespełna pół roku później przekroczyła liczbę 400 000, a we wrześniu 2010 r. to już ponad 450 000.

W związku z różnorodnością instytucji zaangażowanych w udostępnianie zbiorów poprzez Internet, również zawartość bibliotek cyfrowych jest zróżnicowana co do tematyki udostępnianych publikacji, jak i typów tych zasobów. Brak jednorodnej polityki digitalizacji w skali kraju powoduje, że kształt polskich zasobów cyfrowych jest sumą działań instytucji zaangażowanych w proces digitalizacji i tworzenia bibliotek cyfrowych. Zależy on od czynników wewnętrznych, tj. tych, które leżą w gestii instytucji czy środowiska podejmującego się udostępnienia treści cyfrowych poprzez bibliotekę cyfrową oraz czynników zewnętrznych obligujących do organizacji w danym standardzie procesu digitalizacji.

Wśród czynników wewnętrznych mających wpływ na zawartość bibliotek cyfrowych, wyróżnić należy:

- organizacyjny, tj. polityka digitalizacji i udostępniania zbiorów cyfrowych przyjęta przez instytucję czy środowisko,
- ludzki, np. doświadczenie pracowników wykonujących digitalizację,
- finansowy, tj. wpływający na możliwość zakupu odpowiedniego sprzętu do cyfryzacji dla odpowiednich typów zbiorów bibliotecznych,
- przedmiotowy – biblioteki mogą udostępnić w wersji cyfrowej jedynie typ zbiorów, który jest zgodny z profilem gromadzenia, przyjętym przez daną instytucję.

Czynniki zewnętrzne, niezależne od instytucji, a mające wpływ na kształt udostępnianych treści cyfrowych, to przede wszystkim:

- aspekt prawny, tj. możliwość udostępniania treści cyfrowych zgodnie z właściwymi przepisami prawnymi,
- polityka digitalizacyjna państwa, tj. organizacja pozyskiwania środków i dotowanie digitalizacji dla różnych typów bibliotek czy instytucji tworzących treści cyfrowe.

Zawartość bibliotek cyfrowych kształtowana jest zatem przez szereg różnych czynników i nie ma charakteru stałego, odzwierciedla jedynie stan polskich zasobów cyfrowych w danym momencie. Po 7 pełnych latach udostępniania treści cyfrowych przez biblioteki cyfrowe w Polsce[1] wyraźnie widać, że dominującym typem zasobów cyfrowych są różnego rodzaju gazety i czasopisma. W październiku 2009 r. stanowiły one 62%, w lutym 2010 r. 61%, we wrześniu 2010 już 65% zasobów wszystkich bibliotek cyfrowych[2].

3. Listy najczęściej czytanych publikacji

Niemalże wszystkie biblioteki cyfrowe w kraju gromadzą i publicznie udostępniają listy najczęściej czytanych publikacji. Jest to jedna z najbardziej dostępnych statystyk danej biblioteki cyfrowej, dostępna dla wszystkich

[1] Od momentu udostępniania zbiorów cyfrowych przez Wielkopolską Bibliotekę Cyfrową pod koniec 2002 r. do lutego 2010 r.

[2] Dane za: *Federacja Bibliotek Cyfrowych* [portal internetowy], http://fbc.pionier.net.pl, 07.10.2009 r., 27.02.2010 r., 15.09.2010 r.

zainteresowanych ze strony głównej, prezentująca 10 (i więcej) tytułów takich publikacji wraz z liczbą wejść do nich. Każdy tytuł jest linkiem, który odsyła do opisu wydania, dodatkowych informacji oraz zawartości danej publikacji elektronicznej.

Wchodząc na stronę główną danej biblioteki, domyślnie przyjąć więc można, że lista taka prezentuje ranking tytułów najbardziej poczytnych publikacji w obrębie każdej biblioteki cyfrowej, dając każdemu odwiedzającemu informację o poczytności jej zasobów. Przykładowa lista najczęściej czytanych publikacji jednej z bibliotek cyfrowych przedstawiona jest na ryc. 1.

Podążając tym tropem, w celu stworzenia listy najbardziej poczytnych publikacji w polskich bibliotekach cyfrowych, analizie poddano listy jedynie pierwszych 10 najbardziej poczytnych publikacji w obrębie każdej biblioteki cyfrowej udostępniającej ten typ statystyk na swojej stronie domowej. Porównanie liczby wejść do publikacji na powstałej liście globalnej wykazało znaczną różnicę pomiędzy publikacjami z największą i najmniejszą liczbą wejść. Powodem takiej sytuacji jest różnorodny czas życia każdej biblioteki[3]. Zdecydowano się więc na uwzględnienie jedynie tych publikacji, które miały w momencie badania powyżej 10 000 wejść czytelników. Warunek taki skrócił powstałą listę, zmniejszając jednocześnie dystans w liczbie wejść dla zebranych w ten sposób najczęściej czytanych publikacji.

Ryc. 1. Przykład listy najczęściej czytanych publikacji pochodzący z Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej

Uwzględniając powyższe warunki, stworzono Listę najczęściej czytanych publikacji w bibliotekach cyfrowych. Badanie przeprowadzono w końcu lutego 2010 r.[4] Liczba bibliotek udostępniających swoje zbiory wynosiła 50, a liczba udostępnianych publikacji 350 008. Ze względu na brak niezbędnych danych z 5 bibliotek cyfrowych[5], zbiory tych bibliotek nie zostały uwzględnione w badaniu i analizie poddano 286 640 publikacji. Lista najbardziej poczytnych publikacji, obejmująca 89 tytułów spełniających założone warunki, pochodzi z 12 bibliotek cyfrowych. Pierwszych pięć miejsc na tej liście zajmują tytuły publikacji wyszczególnione w tabeli 1.

Przegląd zawartości tak skonstruowanej listy dał powód do stwierdzenia, że stanowi ona jedynie zgrupowanie tytułów 10 najczęściej czytanych publikacji z tych bibliotek cyfrowych i z pewnością nie daje podstaw do wyciągania wiążących wniosków odnośnie poczytności zasobów udostępnianych w polskich bibliotekach cyfrowych. Aby nie ograniczać się jedynie do sporządzenia listy będącej prostym rankingiem tytułów, każdą publikację z listy skorelowano z typem publikacji, jaki ona reprezentuje (dostępny w zakładce: Opis wydania).

[3]Najstarsza regionalne biblioteka cyfrowa w Polsce rozpoczęła funkcjonowanie w 2002 r., a najmłodsze powstały pod koniec 2009 r. i na początku 2010 r.

[4]Dane z serwisów wybranych bibliotek cyfrowych pochodzą z 24.02.2010 r.

[5]DIR, POLONA, PBI, ABC-Kraków, BC Katedry Lingwistyki Formalnej.

Tabela 1. Najczęściej wyświetlane publikacje (badanie z 24.02.2010 r.)

Lp.	Biblioteka cyfrowa	Tytuł	Liczba wyświetleń
1	WBC	Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego	316 884
2	ZBC	International Journal of Applied Mathematics and Computer Science (AMCS) 2005 Vol. 15 No 4	294 356
3	eBiPol	Mechanical Engineering Design and Workshop: materiały do wykładów	188 540
4	BC PW	Pełnotekstowy zbiór publikacji profesora Witolda Nowackiego	159 356
5	WBC	Zasady leczenia i rehabilitacji chorób układu oddechowego w specjalistycznym szpitalu w Ludwikowie	130 344

Taki zabieg znacząco wzbogacił informacje o typach zasobów, po jakie użytkownicy bibliotek cyfrowych sięgają najczęściej:

- materiały dydaktyczne: skrypty, monografie uczelniane, podręczniki (23 publikacje),
- słowniki (tj. sumaryczne poszczególne tomy w obrębie dwóch słowników – 14),
- stare druki i czasopisma (po 8),
- rozprawy doktorskie i habilitacyjne (6),
- monografie (5),
- źródła historyczne (4),
- bibliografie i księgi adresowe (po 3),
- mapy (2),
- biblia, atlas, kronika, księga pamiątkowa, leksykon, materiały seminaryjne, podręcznik metodyczny, spis miejscowości, zbiór mów i homilii, herbarz (po 1).

WNIOSEK: Analizując to zestawienie należy przede wszystkim podkreślić, że zasobami, które cieszą się niesłabnącym powodzeniem wśród czytelników bibliotek cyfrowych, są różnotematyczne, współczesne materiały edukacyjne, przede wszystkim skrypty[6], monografie uczelniane i podręczniki, ale również rozprawy doktorskie, habilitacyjne oraz wybrane słowniki. Jednakże, przystępując do analizy tego typu danych z pewnością należy wziąć pod uwagę czynnik, który w znacznej mierze ma wpływ na ich interpretację. Czynnikiem tym jest czas dostępności każdej z tych publikacji w bibliotece cyfrowej. Nie ulega wątpliwości, że publikacje najstarsze, najdłużej dostępne w bibliotekach cyfrowych, mają największą szansę, aby uzyskać największą liczbę wejść. Tak więc badanie opierające się jedynie na analizie liczby wejść do danej publikacji, nie jest wystarczającym do sformułowania ogólniejszych wniosków odnośnie do poczytności zasobów.

4. Względna popularność publikacji

Podążając za powyższym wnioskiem, dane z Listy najbardziej poczytnych publikacji odpowiednio uzupełniono o datę dodania każdej z nich do biblioteki cyfrowej (dane te dostępne są w zakładce Informacje). Wprowadzenie tych danych pozwoliło na obliczenie, ile dziennie wyświetleń miała średnio publikacja znajdująca się na Liście, dając tym samym lepsze wyobrażenie o poczytności każdej z tych publikacji.

Analizując zestawienie najczęściej czytanych publikacji pod względem średniej liczby wyświetleń na dzień danej publikacji w bibliotece cyfrowej (współczynnik średniej liczby wyświetleń), można zauważyć, że wśród tych 89 publikacji, aż 71 jest z 2006 roku lub młodszych. Zestawienie pięciu publikacji czytanych najczęściej pod względem średniej dziennej liczby wyświetleń zamieszczono w tabeli 2.

[6]Pomimo faktu, że w niektórych przypadkach nie są one dostępne dla wszystkich czytelników bibliotek cyfrowej, tj. dostęp jest możliwy jedynie dla studentów wybranych uczelni.

Na ryc. 2 przedstawiono związek pomiędzy czasem dostępności publikacji w bibliotece cyfrowej oraz średnią liczbą dziennych wyświetleń danej publikacji.

WNIOSEK: Badając uśrednioną liczbę wyświetleń publikacji widać pewną tendencję, polegającą na tym, że istnieje duża grupa publikacji, dla których średnia dzienna liczba wyświetleń jest mało zależna od czasu dostępności. Oznacza to, że zarówno stare, jak i nowododane publikacje cieszą się stałą (choć nie największą) popularnością. Ponadto, jedynie kilka tytułów cieszy się dużo większą popularnością, niezależnie od czasu ich dostępności w bibliotece.

Tabela 2. Najczęściej czytane publikacje pod względem średniej liczby dziennych wyświetleń (badanie z dn. 24.02.2010 r.)

Biblioteka cyfrowa	Tytuł	Data dodania do BC	Typ zasobu	Średnio wyświetleń/dzień
eBiPol	Mechanical Engineering Design and Workshop: materiały do wykładów	2008-02-26	skrypt	262,6
BC PW	Pełnotekstowy zbiór publikacji profesora Witolda Nowackiego	2008-05-27	bibliografia	254,2
ZBC	International Journal of Applied Mathematics and Computer Science (AMCS) 2005 Volume 15 Number 4	2006-12-01	czasopismo	253,1
WBC	Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego	2005-04-29	skrypt	182,6
FIDES	Musicie być mocni!: drogowskazy Jana Pawła II dla niepełnosprawnych	2008-12-23	zbiór mów i homilii	121,9

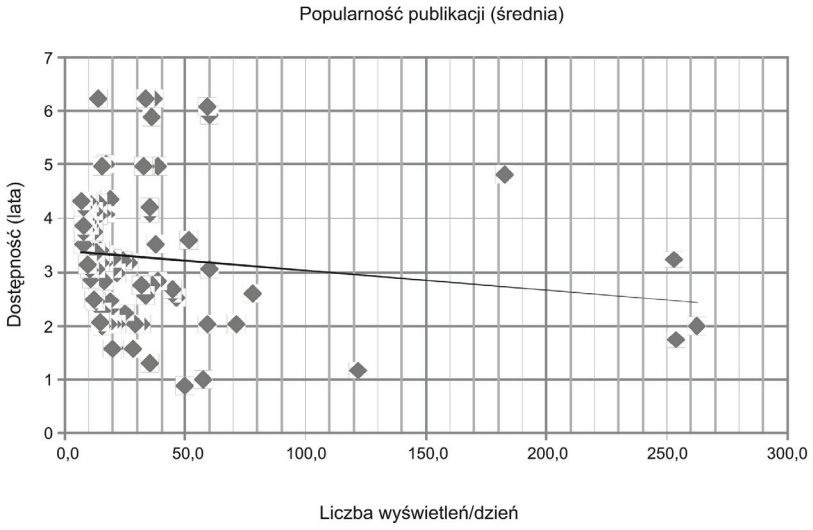

Ryc. 2. Popularność najczęściej wyświetlanych publikacji (badanie z 24.02.2010 r.)

5. Poczytność gazet i czasopism

Badając Listy najczęściej czytanych publikacji w ramach każdej biblioteki cyfrowej, należy zwrócić uwagę na pewien charakterystyczny typ zbiorów, który jedynie w określonej sytuacji ma szansę pojawić się wśród najczęściej czytanych publikacji. Zasobami tymi, tworzącymi niezmiennie ponad 60% (a we wrześniu 2010 r. już 65%) zasobów polskich bibliotek cyfrowych, są czasopisma i gazety.

Pragmatyka tworzenia zasobów polskich bibliotek cyfrowych powoduje, że każdy kolejny numer czasopisma lub gazety stanowi samodzielną, niezależną publikację powiązaną jedynie strukturalnie w ramach większych jednostek, np. roczników, w tzw. publikację grupową. Taki stan rzeczy powoduje, że na Listy najczęściej czytanych publikacji w obrębie każdej biblioteki cyfrowej, trafiają jedynie poszczególne numery gazet czy czasopism, a nie tytuł publikacji, jak to ma miejsce w przypadku publikacji, które nie tworzą publikacji grupowych.

WNIOSEK: Mając na uwadze powyższy fakt, należy mieć świadomość, że Listy najczęściej czytanych publikacji udostępniane przez poszczególne biblioteki cyfrowe, nie są kompleksowym wskaźnikiem poczytności danych tytułów, a jedynie samodzielnych publikacji elektronicznych i mają raczej uzasadnienie dla publikacji, dla których nie jest stworzona publikacja grupowa, a więc np. gazet i czasopism[7]. Niewątpliwie zawierają one tytuły uznawanych przez czytelników publikacji, ale nie stanowią one całkowicie kompletnej listy mogącej stanowić punkt wyjścia dla formułowania opinii o stopniu popularności danego tytułu czy typu zasobu, zarówno w obrębie biblioteki cyfrowej, jak i nie dają wiarygodnych podstaw do wyciągnięcia tego typu wniosków w skali wszystkich bibliotek cyfrowych w kraju. Co więcej, mogą dawać nie do końca słuszne wyobrażenie na ten temat w oczach użytkowników zasobów, którzy nie muszą być (i najczęściej nie są) świadomi organizacji zbiorów w bibliotekach.

Oczywiście, na Liście najczęściej czytanych publikacji pojawiają się konkretne numery gazet i czasopism, ale wskazuje to jedynie na poczytność danego numeru czasopisma, a nie całego tytułu. Rzeczywiste wykorzystanie danego tytułu gazety czy czasopisma można by jedynie uzyskać sumując liczbę wejść do każdego numeru w obrębie danego tytułu. Badanie tego typu wskazałoby, które tytuły czasopism cieszą się największą popularnością wśród czytelników. Barierą, która ograniczyła autorkę w sporządzeniu tego typu Listy, okazał się fakt, że niezbędne dane należałoby pozyskać ze stron każdej z bibliotek cyfrowych (lub zgromadzić je dzięki uprzejmości administratorów tychże bibliotek) oraz dodatkowo skorzystać z pomocy redaktorów, którzy znają przekrój zawartości każdej z tych bibliotek. Duży zasięg badania połączony z ograniczeniami czasowymi niezbędnymi do ich przeprowadzenia, znacząco uniemożliwił wykonanie tego badania w takim kształcie, na potrzeby niniejszego referatu.

6. Poczytność gazet i czasopism w WBC

Wciąż zatem pozostaje do ustalenia, jaki jest stopień wykorzystania tych zasobów przez czytelników i czy owe już 65% gazet i czasopism w polskich bibliotekach cyfrowych to jedynie mało popularne „tło" dla innych, poczytnych tytułów. Ograniczając się jedynie do zasobów Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, dobrymi przykładami poczytnych gazet są: Dziennik Poznański i Kuryer Poznański. Wartości wyświetleń[8] dla każdego z tytułów zamieszczono w tabeli 3.

Tabela 3. Wartości wyświetleń dla Dziennika Poznańskiego i Kuryera Poznańskiego

Tytuł	Sumaryczna liczba wejść do wszystkich numerów w obrębie tytułu
Dziennik Poznański	275 525
Kuryer Poznański	360 306

Z pewnością już tylko te dwa tytuły gazet z tak dużą liczbą wyświetleń znalazłyby się nie tylko na Liście najczęściej czytanych publikacji tej biblioteki, ale uplasowałyby się również na jednym z najwyższych miejsc tego typu Listy dla wszystkich bibliotek cyfrowych w kraju. Nie ulega wątpliwości, że redaktorzy tworzący inne biblioteki cyfrowe byliby w stanie podać podobne przykłady gazet i czasopism, które cieszą się równie dużą poczytnością,

[7]Sytuacja taka dotyczy wszystkich zasobów, które organizowane są w bibliotece cyfrowej w formie *publikacji grupowych.* Jednakże liczebność grup innych niż *gazety i czasopisma* jest zdecydowanie niższa, stąd w podjętej analizie danych takie grupy nie zostały wzięte pod uwagę.

[8]Dane z 23.08.2010.

a wówczas każda z List najczęściej czytanych publikacji prezentowana przez poszczególne biblioteki cyfrowe, wyglądałaby z pewnością inaczej, dając osobom zainteresowanym tego typu informacjami, a niezwiązanymi z ich tworzeniem, całkowicie inny pogląd na stopień wykorzystania zasobów udostępnianych przez biblioteki cyfrowe.

Ograniczając badanie popularności tego typu zasobów jedynie do WBC, podkreślić należy, że biblioteka ta dysponuje dobrym materiałem na kontynuację tego typu badania zarówno ze względu na wystarczającą liczbę publikacji, systematyczny wzrost publikacji dodawanych do tej biblioteki, a co najważniejsze: na bardzo zbliżoną procentową zawartość typu zasobu jakim są czasopisma i gazety, do ogólnej tendencji w polskich bibliotekach cyfrowych.

Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa to największa i najstarsza[9] biblioteka regionalna w kraju, która na początku 2010 r. udostępniała czytelnikom 98 650 publikacji[10], co stanowiło 28%[11] wszystkich publikacji udostępnianych w skali kraju, za pośrednictwem bibliotek cyfrowych. Comiesięcznie przybywa w niej około 2000 nowych publikacji. Aż 74% zawartości całej biblioteki stanowią różnego rodzaju gazety i czasopisma, a tylko 26% przypada na pozostałe typy publikacji.[12]

Lista najczęściej czytanych publikacji w WBC, które odwiedzane były przez czytelników co najmniej 10 000 razy, liczy 47 publikacji. Wśród nich przeważają różnego rodzaju materiały dydaktyczne (skrypty, podręczniki oraz monografie wydawane przez uczelnie). Popularność wśród czytelników WBC właśnie tych typów publikacji, również mieści się w ogólnej tendencji czytelniczej zasobów wszystkich bibliotek cyfrowych w kraju. Kolejne miejsca zajmują stare druki, księgi adresowe, listy nazwisk, monografie, źródła historyczne i szkice historyczne, herbarz, bibliografia a także określone numery czasopisma. Rozszerzając Listę najbardziej poczytnych publikacji w WBC do 150 pozycji, najbardziej poczytnymi numerami czasopisma w obrębie jednego tytułu, którego kolejne numery cieszą się największym zainteresowaniem wśród czytelników, jest Miesięcznik Heraldyczny.

Tabela 4 przedstawia poszczególne numery gazet i czasopism, które znalazły się na ogólnej liście 150 najbardziej poczytnych publikacji w WBC,[13] wraz z numerem pozycji, którą zajmują na tej Liście oraz liczbą wejść powyżej 10.000.

Tabela 4. Gazety i czasopisma obecne na liście najbardziej poczytnych publikacji w WBC

Pozycja na liście WBC	Tytuł	Liczba wejść
30	STUDIES IN PHYSICAL CULTURE AND TOURISM Vol. 10 No. 1	14 518
37	Miesięcznik Heraldyczny. Organ Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie. R.4 1911 nr 1-2	12 226
38	Miesięcznik Heraldyczny. Organ Polskiego Towarzystwa Heraldycznego wydawany przez Oddział Warszawski. R.17 1938 nr 4	12 079
43	Miesięcznik Heraldyczny. Organ Polskiego Towarzystwa Heraldycznego wydawany przez Oddział Warszawski. R.18 1939 nr 4	10 855
47	Miesięcznik Heraldyczny. Organ Polskiego Towarzystwa Heraldycznego wydawany przez Oddział Warszawski. R.13 1934 nr 10	10 389

Ze względu na sposób organizacji udostępniania gazet i czasopism w WBC, analogicznie jak w przypadku pozostałych bibliotek cyfrowych, na Liście najczęściej czytanych publikacji tej biblioteki nie są umieszczane ogólne

[9] Oficjalnie rozpoczęła działalność 01.10.2002.

[10] Dane za: *Federacja Bibliotek Cyfrowych* 01.03.2010.

[11] Tamże, 01.03.2010.

[12] Dane za: *Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa*, [portal internetowy], <http://www.wbc.poznan.pl>, 01.03.2010.

[13] Tamże, 01.03.2010.

tytuły gazet i czasopism, a jedynie ich poszczególne numery. Tak więc ogromna popularność tego typu zasobów zupełnie „rozmywa" się w dostępnych statystykach, dając ogólne wrażenie braku zainteresowania nimi. Elementem potwierdzającym zainteresowanie czytelników tego typu zasobami są dane pochodzące z bazy danych, wykorzystywanej przez serwer WBC (gromadzone przyrostowo od 10.10.2004 r.). Dwukrotnie[14], w dwóch różnych etapach funkcjonowania biblioteki, dane te zostały poddane analizie w celu określenia typów publikacji cieszących się największą popularnością wśród czytelników WBC.

WNIOSEK: Wyniki badań (przedstawionych w tabeli 5) pokazują, że niezależnie od daty wykonania badania, zdecydowanie najbardziej poczytnym typem publikacji wśród czytelników WBC są czasopisma i gazety. Kolejne najbardziej popularne publikacje to listy nazwisk, skrypty i podręczniki, materiały genealogiczne i heraldyczne oraz źródła historyczne.

Tabela 5. Najpoczytniejsze typy publikacji w WBC

Typ zasobu	Liczba wejść (17.09.2009)	Liczba wejść (04.02.2010)	Różnica w liczbie wejść	Wzrost liczbie wejść (%)
Gazety i czasopisma	1 176 746	1 315 273	138 527	11,77%
Listy nazwisk	516 594	559 545	42 951	8,31%
Skrypty i podręczniki	335 769	412 055	76 286	22,72%
Materiały genealogiczne i heraldyczne	145 639	160 758	15 119	10,38%
Źródła historyczne	136 648	148 443	11 795	8,63%

Różnica w liczbie wejść odnotowana pomiędzy pierwszym a drugim pomiarem potwierdza największą popularność gazet i czasopism, gdyż jest to ponad 138 000 wejść na te strony przy ponad 76 000 wejściach na strony skryptów i podręczników.

Analizując dane należy jednocześnie zwrócić uwagę, że w czasie przeprowadzonego badania największy procentowy wzrost liczby wejść posiadają skrypty i podręczniki (wzrost o 22,72%), a następnie gazety i czasopisma (wzrost o 11,77%) oraz materiały genealogiczne i heraldyczne (wzrost o 10,38%). Odzwierciedla to ogólną tendencję wskazaną już wcześniej w odniesieniu do pomiarów dla pozostałych bibliotek cyfrowych w kraju.

7. Wnioski końcowe

Zawartość polskich bibliotek cyfrowych to w większości różnego typu gazety i czasopisma. Tendencja ta z niewielkimi odchyleniami ilościowymi ma charakter stały i utrzymuje się na poziomie ponad 60%.

Analizując najczęściej otwierane publikacje z Listy najczęściej czytanych publikacji, stworzonej w obrębie każdej biblioteki cyfrowej, zauważyć można, że największą popularnością czytelników cieszą się skrypty i podręczniki. Odnotowanie największej liczby wejść do tych publikacji nie oznacza jednak, że ten typ zasobu jest popularny wśród szerokiej grupy użytkowników. Wytłumaczeniem tego zjawiska jest fakt, iż dostęp do skryptów i podręczników jest w większości podyktowany cykliczną koniecznością przeglądu tych materiałów przez kolejne roczniki studentów[15], którzy stanowią 20% ogólnej liczby użytkowników bibliotek cyfrowych [5]. Czytelnicy bibliotek cyfrowych w badaniu ankietowym wskazali, że najczęściej w bibliotekach cyfrowych korzystają z artykułów naukowych (93%), opracowań historycznych (92%), oraz gazet i czasopism (90%). Tendencja ta pokrywa się z wynikami analiz Listy najczęściej czytanych publikacji. W przeprowadzonym badaniu, szeroko rozumiane materiały naukowe oraz historyczne cieszą się niesłabnącym powodzeniem wśród czytelników.

[14] Analizy dla WBC zostały wykonane na podstawie danych zebranych 17.09.2009 r. i 04.02.2010 r.

[15] W związku z przestrzeganiem przepisów prawa autorskiego, często również niemożliwy dla wszystkich użytkowników bibliotek cyfrowych.

Popularność gazet i czasopism, trudno uchwytna na Listach najczęściej czytanych publikacji w obrębie każdej z bibliotek, została potwierdzona na przykładzie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, w zasobach której 74% zawartości całej biblioteki stanowią różnego rodzaju gazety i czasopisma. Podobnie jak i w innych bibliotekach cyfrowych, Lista najczęściej czytanych publikacji nie wskazała tego typu zasobów jako tych, które cieszą się największym powodzeniem. Jednakże dwukrotna analiza niezależnych danych pochodzących z bazy danych serwera WBC, pokazała, że właśnie gazety i czasopisma są typami zasobów, po które użytkownicy sięgają najczęściej i które są otwierane ponad dwa razy częściej niż kolejny typ zasobu na tej liście, a ponadtrzykrotnie częściej niż skrypty i podręczniki. Taki stan rzeczy wymaga podkreślenia, że typem zasobów, po który czytelnicy sięgają najczęściej są czasopisma i gazety przed skryptami, których reprezentatywność liczebna w bibliotekach jest dużo niższa i które cieszą się popularnością jedynie wśród 20% użytkowników bibliotek cyfrowych.

Podsumowując, należy zauważyć, że biblioteka cyfrowa jest żywym organizmem. Stale powiększające się zasoby skupiają coraz to nowych użytkowników, a co za tym idzie namnażają ich potrzeby i oczekiwania względem bibliotek. Taka sytuacja powoduje, że wszelakie analizy i próby charakterystyk wybranych obszarów funkcjonowania bibliotek cyfrowych, mają charakter tymczasowy i odzwierciedlają jedynie stan jej rozwoju w danym momencie. Z drugiej strony, ocena funkcjonowania, monitorowanie oraz modelowanie rozwoju bibliotek cyfrowych jest ich koniecznym elementem, który na stałe powinien zostać wprowadzony w ich cykl życia. Taka strategia daje twórcom bibliotek cyfrowych szansę zaoferowania produktu najbardziej przyjaznego i wartościowego dla końcowego użytkownika. Jednakże wobec faktu, że nie istnieje jeden uniwersalny model oceny biblioteki cyfrowej, każda próba ewaluacji powinna być ściśle dostosowana do możliwości, warunków i właściwości tej biblioteki. Niebagatelne koszty oceny mogą stanowić czynnik zniechęcający do tego typu działań, a tym samym prowadzić do zaniechania tego rodzaju inicjatyw. Tak więc rozwiązaniem rozsądnym – jak na polskie warunki – wydaje się przeprowadzanie oceny funkcjonowania biblioteki z wykorzystywaniem łatwo pozyskiwanych danych, unikając jednocześnie wysokich kosztów tego przedsięwzięcia.

Piśmiennictwo

[1] Tarkowski A., odp. Konferencja „Polskie biblioteki cyfrowe": 2 września 2010,ważne statystyki o polskich zasobach, „Kultura 2.0", 26.11.2008, [online], < http://kultura20.blog.polityka.pl/?p=682>, 08.09. 2010.

[2] Kowalewski W., *Użytkownicy biblioteki cyfrowej w świetle analizy statystyk wyszukiwawczych MBC*. [online], <http://dl.psnc.pl/biblioteka/publication/242>, 08.09.2010.

[3] Kazan A., Skubała E., *Dobór publikacji w polityce zarządzania biblioteką cyfrową. Analiza wykorzystania zasobów bibliotek cyfrowych wspólnie przeszukiwanych w ramach FBC*. [online], <http://dl.psnc.pl/biblioteka/publication/150>, 08.09. 2010.

[4] Federacja Bibliotek Cyfrowych [portal internetowy], http://fbc.pionier.net.pl

[5] Mazurek J., *Drogi czytelniku, jak korzystasz z biblioteki cyfrowej? Próba odpowiedzi*. W: „Biuletyn EBIB", [Dokument elektroniczny], Nr 5/2009 (105) czerwiec/lipiec, <http://www.ebib.info/2009/105/a.php?mazurek>, 08.09.2010.